

Bir Eylem Araştırması: Gezici Mevsimlik Tarım İşçisi Aile Çocuklarının Katılım Mekanizmalarını Tanıma Durumlarının Geliştirilmesi

An Action Research: Improving the Familiarity of Children of Mobile Seasonal Agricultural Worker Families with Participation Mechanisms

DOI: 10.38155/ksbd.1399098

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
06.12.2023

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
03.06.2024

Makale Yayım Tarihi /
Article Publication Date
30.06.2024

KARADENİZ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Doç. Dr. Yasemin MAMUR IŞIKÇI
Giresun Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Bölümü
yasemin.mamur@giresun.edu.tr
ORCID: 0000-0002-2773-7251

Dr. Öğr. Üyesi Fatma Hürrem
SÜNNEY
Giresun Üniversitesi
Eğitim Fakültesi
Eğitim Bilimleri Bölümü
hurrem84@hotmail.com
ORCID: 0000-0001-5464-8361

Öz

Mevsimlik tarım işçisi ailelerin çocukları, ekonomik zorlukların yanı sıra özellikle hasat döneminde temel hak ve özgürlüklere erişim açısından olumsuzluklarla karşı karşıyadır. Aileleriyle birlikte hasat yolculuğuna çıktıklarında barınma, sağlık ve beslenme hakları konusunda mağduriyet yaşamalarının yanı sıra, uzun süre evlerine dönemedikleri için eğitim hayatları da bu durumdan etkilenmektedir. Çocukların bir kısmı okula devam edememektedir. Türkiye'de çocukların şikâyet ve isteklerini kamu yöneticilerine ve karar vericilere iletebilecekleri mekanizmalar sınırlıdır. Ancak mevsimlik tarım işçisi ailelerin çocuklarının bu yapıları tanıması, onların sorunlarını ve ihtiyaçlarını daha görünür kılacaktır. Bu araştırmanın amacı, çocukların bu yapıları tanıma durumlarını geliştirmek amacıyla planlanmış bir eğitim içeriğinin etkisini değerlendirmektir. Bu amaçla, eylem araştırması deseninin kullanıldığı bu çalışmada veriler, nitel yöntemlerle toplanıp analiz edilmiştir. Araştırma sonunda, sınırlı süre içerisinde verilen eğitimin, çocukların katılım mekanizmaları hakkındaki bilgi ve tutumlarında olumlu değişikliğe yol açtığı belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk hakları, Katılım hakkı, Demokrasi eğitimi, Mevsimlik tarım işçisi çocuklar.

Abstract

In addition to economic difficulties, children of seasonal agricultural worker families face adversities in terms of access to fundamental rights and freedoms, especially during the harvest period. When they embark on the harvest journey with their families, they not only suffer in terms of their rights to shelter, health and nutrition, but also their educational lives are affected as they cannot return home for a long time, and some of the children cannot continue their education. Although the mechanisms through which children can convey their complaints and requests to public administrators and decision-makers are limited in Turkey, the recognition of these structures by children of seasonal agricultural worker families will make their problems and needs more visible. The aim of this study is to evaluate the impact of a training content planned to improve children's recognition of these structures. For this purpose, data were collected and analyzed with qualitative methods in this study, which used an action research design. At the end of the study, it was determined that the training provided in a limited period of time led to positive changes in children's knowledge and attitudes about participation mechanisms.

Keywords: Children's rights, Right to participation, Democracy training, Seasonal agricultural worker children.

Etik Kurul Beyanı: Bu araştırmanın yapılması için Giresun Üniversitesi Fen Mühendislik ve Sosyal Bilimler Etik Kurulu'ndan 12.07.2023 tarihli ve 07/GD -2 sayılı Etik Kurul Kararı izin alınmıştır.

Giriş

Çocuk katılımı, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin temel maddelerinden biridir. Bu sözleşmeye dayanan birçok tanımda, çocuğun katılım hakkı kendi yaşamını etkileyen kararlarda kendisine danışılma hakkı olarak ifade edilir. Çocukların katılım hakkı, Sözleşme'nin 12. maddesinde açıkça tanımlanmıştır. Kavram, BM Çocuk Hakları Komitesi'nin Sözleşme'nin yorumlanması için hazırladığı 'Genel Yorum 5' ve 'Genel Yorum 12' belgelerinde ayrıntılı olarak açıklanmaktadır. Ayrıca, kavram 25 Ocak 1996 tarihinde Strasburg'da imzalanıp 1 Temmuz 2000 tarihinde yürürlüğe giren Avrupa Konseyi'nin 'Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi', 2009 tarihli 'Çocuk Hakları Konusunda Bir Avrupa Birliği Stratejisine Doğru', 2017 tarihli 'Çocuk Haklarının Desteklenmesi ve Korunmasına İlişkin AB Kılavuz İlkeleri' ve 2016-2021 yılları arasında Avrupa Konseyi'nin çocuk hakları konusundaki önceliklerini belirten 'Avrupa Konseyi Çocuk Hakları Strateji Belgesi' isimli belgelerde de detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

Türkiye'de son dönemlerde çocukların katılımını sağlayacak mekanizmalar oluşturulmaya başlanmıştır. Yerel düzeydeki önemli örnekler arasında Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'ne bağlı olarak faaliyet gösteren Çocuk Hakları İl Komiteleri, belediyeler bünyesindeki Çocuk Meclisleri ile çocuk ombudsmanı görevini üstlenen Kamu Denetçiliği Kurumu Çocuk web sitesi bulunmaktadır. Çocuk Meclisleri, çocukların yaşadıkları bölgedeki problemleri ve taleplerini dile getirebildikleri, görüşlerinin dinlendiği, kendilerini ilgilendiren konularda aktif rol almalarının sağlandığı ve Kent Konseyleri bünyesinde kurulan meclislerdir. Çocukların yerel yönetim düzeyinde katılımlarına olanak veren ve demokratik bir mekanizma olan çocuk meclisleri oldukça önemlidir (Altınışık, 2022). Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin ilkelerini yaygınlaştırmak ve çocukların ilgilendikleri karar süreçlerine katılımını teşvik etmek amacıyla kurulan İl Çocuk Hakları Komiteleri, toplumsal bilinç oluşturmak ve çocukların görüşlerini paylaşmalarını sağlamak için çeşitli faaliyetler yürütmektedir. Seçilen il temsilcileri her yıl 20 Kasım'da Ankara'ya gelerek, kendi bölgelerindeki sorunları ve önerileri TBMM Çocuk Forumu çerçevesinde dile getirmektedirler.

Çocuk ombudsmanı, çocukların hukuki korunmasının iyileştirilmesine yönelik güvenceler sağlayan ve korunmasız durumdaki çocuklarla ilgili her türlü şikâyeti inceleyerek önerilerde bulunan bir kamu otoritesidir (Önen ve Ergüzel, 2021). Türkiye'de ayrı bir çocuk ombudsmanlığı olmamasına rağmen, idarenin hukuk kurallarına ve insan haklarına uygun hareket etmesini sağlamakla görevli Kamu Denetçiliği Kurumu bünyesinde çocukların şikâyetlerini almak için bir çocuk internet sayfası (www.kdkcocuk.gov.tr) açılmıştır. Kamu

Bir Eylem Araştırması: Gezici Mevsimlik Tarım İşçisi Aile Çocuklarının Katılım Mekanizmalarını Tanıma Durumlarının Geliştirilmesi

Denetçiliği Kurumu'na göre, çocuklar bu internet sayfası aracılığıyla kuruma şikâyet ve taleplerini iletebilmektedirler (Kamu Denetçiliği Kurumu, 2014: 127-128).

Türkiye'de özellikle ilköğretim düzeyindeki okulların eğitim, politika ve yapılarının merkeziyetçi olmasından dolayı çocuk katılım mekanizmaları sınırlı kalmaktadır. Bu mekanizmalar içerisinde en önemlileri okul ve sınıf temsilcilikleridir. Okul temsilcilikleri sayesinde öğrenciler, okul yönetimi ve öğretmenlerle düzenli olarak toplanarak okulun geliştirilmesi ve etkinliklerin planlanması hakkında önerilerde bulunabilmektedirler. Sınıf temsilcilikleri aracılığıyla her sınıftan seçilen öğrenciler, sınıflarının görüşlerini ve isteklerini öğretmenleri veya okul yönetimine iletebilmektedirler. Bu katılım mekanizmaları, sınırlı olmalarına ve yaptıkları etkinlikler hakkında tartışma yaratmalarına rağmen, özellikle haklara ulaşım ve onlardan faydalanma konusunda sorun yaşayan toplumsal kesimlerin çocukları için büyük önem taşımaktadır. Bu konuda zorluk yaşayan toplumsal kesimlerin başında gezici mevsimlik tarım işçisi ailelerin çocukları gelmektedir.

Gezici mevsimlik tarım işçisi, ekonomik kazanç elde etmek amacıyla daimî ikamet ettiği yerden ayrılarak başka bir yerleşim yerinde en az bir gün bitkisel üretim, hayvancılık, arıcılık, ormancılık, balıkçılık gibi üretim süreçlerine katılan kişi olarak tanımlanmaktadır (Lordoğlu ve diğerleri, 2014: 37). Tarım sektöründe kayıt dışı işçi sayısının fazla olması nedeniyle gezici mevsimlik tarım işçilerinin kesin sayısı bilinmemekle birlikte, bu alandaki iş gücüne 485 bin kişinin katıldığı tahmin edilmektedir (TBMM, 2015: 13).

ILO'nun 182 no'lu En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi, ortadan kaldırılması gereken çocuk işçiliği türlerini belirlemektedir. Bu sözleşmeye dayanarak Türkiye, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB) tarafından hazırlanan 'Çocuk İşçiliğinin Önlenmesine İlişkin Zamana Bağlı Politika ve Program' ile tarım işçiliğini çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinden biri olarak tanımlamıştır (Yılmaz, 2017). Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) 2019 yılında yaptığı 'Çocuk İşgücü' anketi sonuçlarına göre, Türkiye genelinde 5-17 yaş grubundaki çocuk sayısı 16 milyon 457 bindir ve bu çocukların %4,4'ü (720 bin kişi) istihdam edilmektedir. Çalışan çocukların sektörlere göre dağılımında en büyük pay %45,5 ile hizmet sektörüne, ardından %30,8 ile tarım ve %23,7 ile sanayi sektörüne aittir (TÜİK, 2020). Mevsimlik gezici tarım işçiliği, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından hazırlanan 'Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Programı 2017-2023' kapsamında da çocuk işçiliğinin en kötü biçimi olarak belirtilmektedir.

Mevsimlik tarım işçiliği yapan aileler, çalışma yerlerine giderken ekonomik ve sosyal gerekçelerle çocuklarını da yanlarında götürmek durumundadırlar. Aileleriyle birlikte zorunlu olarak mevsimlik göçe katılan çocuklar, aile ekonomisine katkı sağlamak amacıyla yaşlarına uygun olmayan işlerde çalışmak zorunda kalmaktadırlar (Gülçubuk, 2012: 77). Ayrıca, barınma, sağlık, beslenme, hijyen gibi temel ihtiyaçlara ulaşmada sıkıntı yaşamaktadırlar (Fereli, S., Aktaş, Ş., Güneş, F. E., 2016; Kablay ve Aysan, 2019). Bu sebepler çocukların zihinsel, sosyal, fiziksel ve psikolojik gelişimlerini olumsuz yönde etkilemektedir (Erbay, 2013). Hasat döneminin okul dönemine denk gelmesi, okul terk riskini artırmakta (Lordoğlu ve Etiler, 2014) ve böylece çocuklar kırılamayacak bir yoksulluk döngüsünün içinde kalmaktadırlar (<https://genchayat.org/cocuk-isciligini-onleme/>; Uluslararası Çocuk Merkezi, 2018; Akyazı İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü, t.y.).

Yukarıda sayılan çocuk katılım mekanizmalarının bu çocuklar tarafından bilinip kullanılması, yaşadıkları zorlukları ve mahrumiyetleri kamu yöneticilerine iletme fırsatı sağlayacaktır. Çocukların bu imkanları kullanması, kamu yöneticilerini bu çocukların eğitimi ve diğer hakları için önlem almak üzere harekete geçmeye teşvik edebilir.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Mevsimlik tarım işçisi çocukların katılım haklarının geliştirilmesi, insan haklarının korunması, gelişimlerinin teşvik edilmesi ve sağlıklı bir geleceğe sahip olmaları açısından kritik bir öneme sahiptir. Bu çocukların çoğu, hasat dönemi olan Nisan ayından Kasım ayına kadar süren bir zaman zarfında evlerinden ve okullarından uzak kaldıkları için, başta eğitim hakkı olmak üzere, sağlık hakkını da kapsayacak şekilde birçok haktan mahrum kalmaktadırlar. Bu çocukların katılım mekanizmalarını iyi tanımaları ve etkili bir şekilde kullanabilmeleri, kamusal otoriteler nezdinde sorunlarının görünür kılınmasını ve dikkate alınmasını sağlayacaktır; böylelikle onlar için etkili politikaların üretilmesine katkıda bulunacaktır. Bu öngöründen yola çıkarak, bu çalışmada mevsimlik tarım işçisi ailelerin çocuklarının çocuk katılım mekanizmalarını tanımaları ve kullanma durumlarının tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu çalışmanın bir diğer amacı, verilecek eğitimle çocukların bu konudaki yeterliliklerinin ne düzeye ulaşacağını belirlemektir. Bu araştırma, özellikle mevsimlik tarım işçisi aile çocuklarının katılım hakkına vurgu yapması ve bu haklarının geliştirilmesine yönelik ihtiyaç tespitinde bulunması, ayrıca konu hakkında verilecek bir eğitimin nasıl etki oluşturacağını belirlenmesi açısından önem taşımaktadır

Araştırmanın Yapıldığı Yer ve Zaman

Araştırmanın çalışma grubunu, 2023 yılı Ağustos ayı içinde Ordu ilinin Perşembe ilçesinde Giresun Üniversitesi Çocuk Hakları Araştırma Merkezi tarafından yürütülen bir projeye katılan mevsimlik tarım işçisi ailelerin çocukları oluşturmaktadır. Proje ve araştırmanın yapıldığı Ordu ili, Türkiye Cumhuriyeti'nin Karadeniz Bölgesi'nin Orta ve Doğu Karadeniz bölümünde yer almakta olup, ilin 19 ilçesi bulunmaktadır. İlin ekonomisi, çevre iller olan Giresun, Trabzon, Samsun gibi illerle birlikte büyük ölçüde fındık tarımına dayanmaktadır. Bu iller içinde Ordu, 2.3 milyon dönüm ile en fazla fındık üretim alanına sahip ildir (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2019). Ordu ilinde halkın %70'i temel gelir kaynağı olarak fındığa dayanmaktadır (Öztürk ve arkadaşları, 2017).

Çalışma Grubu ve Özellikleri

Araştırmanın çalışma grubunu, 2023 yılı Ağustos ayı içinde Ordu ilinin Perşembe ilçesinde Giresun Üniversitesi Çocuk Hakları Araştırma Merkezi tarafından yürütülen bir projeye katılan gezici mevsimlik tarım işçisi ailelerin çocukları oluşturmaktadır. Projeye toplam 130 çocuk katılmıştır; bu çocuklara yönelik olarak resim, drama, temel matematik, öykü anlatımı gibi çeşitli atölyeler düzenlenmiştir. Araştırmacılar, bu 130 çocuk içerisinde yaşları 9-12 arasında değişen 62 çocuk ile birlikte çocuk hakları atölyesi çalışmalarını yürütmüşlerdir. Dolayısıyla bu araştırmanın çalışma grubunu 9-12 yaş aralığındaki 62 gezici mevsimlik tarım işçisi aile çocuğu oluşturmaktadır.

Araştırma kapsamındaki çocuklar, proje döneminde tarım faaliyeti içerisinde bulunmuyor gibi görünseler de çocukların önemli bir kısmı daha önceki hasat dönemlerinde tam zamanlı olarak aileleri ile birlikte tarım işçisi olarak çalışmışlardır. Proje döneminde, ailelerinden izin alabildikleri süreler dâhilinde eğitim faaliyetlerine katılmışlar; geri kalan zamanlarda ise çeşitli tarımsal faaliyetler (fındık toplama, hayvan bakıcılığı) ya da ev/çadır içi sorumluluklarını yerine getirmek için projeden ayrılmışlardır. Literatür ve proje süresince çocuklardan alınan bilgilere göre, fındık hasadında çalışan çocukların haftalık çalışma süreleri, tüm bir hafta boyunca ve günlük 12 saate kadar çıkabilmektedir (Karadeniz ve arkadaşları, 2021). Aynı kaynaklara göre, bu çocuklar hasat dönemi dışında geldikleri yerlerde de pazarcılık, karton toplama, hamallık gibi kayıt dışı sektörlerde uzun süreler çalışmaktadırlar. Bununla birlikte çocukların büyük çoğunluğu, aileleri ile birlikte Şanlıurfa, Adıyaman, Şırnak, Diyarbakır ve Mardin illeri başta olmak üzere Güneydoğu illerinin sosyo-ekonomik açıdan geri kalmış bölgelerinden gelmektedirler (Akyazı İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü).

Araştırmanın Yöntemi

Bu başlık altında araştırmanın deseni, eylem süreci, verilerin toplanması ve çözümlenmesi ile ilgili bilgilere yer verilmektedir.

Araştırmanın Deseni

Bu araştırmada, mevsimlik tarım işçisi ailelerin çocuklarının çocuk katılım mekanizmalarını tanıma ve kullanma durumlarının tespit edilmesi ve onlara verilecek eğitimle bu konudaki yeterliliklerinin nasıl etkilendiğinin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Daha açık bir ifadeyle, mevsimlik tarım işçisi ailelerin çocuklarının çocuk katılım mekanizmalarını tanıma ve kullanma durumları nedir ve verilecek olan eğitimin çocukların konu hakkındaki bilgi ve tutumlarını nasıl etkilediğii sorularının cevapları aranmaktadır. Dolayısıyla bu araştırma, çocukların çocuk katılım mekanizmalarını tanımalarını teşvik etmek amacıyla çeşitli etkinliklerin geliştirilmesi, uygulanması ve değerlendirilmesine odaklanmıştır. Araştırma, incelenen durumun doğasına uygun olması nedeniyle bir öğretim uygulamasının geliştirilip uygulanmasıyla gerçekteşen eylem araştırması tasarımı kullanmıştır.

Eylem araştırması, uygulayıcıların, öğretmenlerin, eğitim yöneticilerinin ve ebeveynlerin görevlerini daha iyi anlamalarına yardımcı olan bir araştırma yöntemi olarak tanımlanmaktadır" (Glanz, 1999: 302). Yöntem, Elliot (1991) tarafından uygulamalara ilişkin bireysel değerlendirme (görüş oluşturma) süreci olarak kullanılmıştır. Eylem araştırması, eylemi inceleyen ve teori ile eylem arasında ayırım yapmayan bir araştırma türüdür; bu nedenle eylem araştırmacıları için zorlu olan, hem eylemi gerçekteştirmek hem de eylem sırasında düşünerek teoriyi eyleme dahil etmektir (Coghlan ve Brannick, 2014). Bu nedenle, "eylem araştırmasından elde edilen bulgular ve anlayışlar sadece teorik açıdan önemli değil; aynı zamanda araştırma süreci boyunca ve sonrasında pratik gelişmeler sağlaması açısından da önemlidir (Zuber-Skerritt, 1992). Swann'a göre (2002), eylem araştırmasının bazı özellikleri bulunmaktadır. Bunlar; belirli bir konu üzerine odaklanma, araştırmacıların katılımcı eylemleri ve son olarak da araştırmanın planlama, uygulama, gözlemlene, yansıma süreçlerini içeren sistematik ve kayıt altına alınmış bir çalışma olmasıdır.

Bu araştırmada araştırmacılar uygulamacı olarak yer aldıkları gibi, eylem çalışmasını planlı bir şekilde uygulayıp gözlemlemişlerdir.

Eylem Süreci

Eylem süreci öncesinde, araştırmacılar öncelikle eylemde kullanılacak olan eğitim içeriğini ve planını geliştirerek eğitim materyallerini belirlemişlerdir. Ardından uygulamayı gerçekleştirecek olan ve aralarında araştırmacıların da bulunduğu eylem grubunu oluşturmuşlar ve eğitim içeriğinin nasıl ve hangi faaliyetlerle uygulanacağı konusunda koordinasyon toplantıları yapmışlardır. Bu toplantılarda çıkan öneriler doğrultusunda eylem grubu, 2 araştırmacı, 2 yardımcı eğitmen ve 1 drama eğitmeninden oluşacak şekilde genişletilmiştir. Son olarak, uygulanacak eylemin özelliğine uygun gelişimsel özellikler gösteren çocuklardan çalışma grubu oluşturulmuştur. Tüm ön hazırlıklar tamamlandıktan sonra araştırmacının uygulama süreci başlatılmıştır.

Araştırmacının Rolü

Bu araştırma, araştırmacıların aynı zamanda uygulayıcı olduğu bir eylem araştırması niteliği taşımaktadır. Uygulamayı gerçekleştiren araştırmacılardan biri, lisans, yüksek lisans ve doktora eğitimini siyaset bilimi ve kamu yönetimi alanında tamamlamış olup, çocukluk politikaları ve özellikle çocuk katılımı alanlarında bilimsel araştırmalar yapmıştır. Diğer araştırmacı ise; lisans, yüksek lisans ve doktora eğitimini felsefe grubu eğitimi alanında tamamlamış olup eğitim felsefesi, eğitim sosyolojisi ve çocukluk felsefesi alanlarında bilimsel araştırmalar yapmıştır. Araştırmacılara, eğitim içeriğinin uygulanmasında, çocuk hakları alanında yüksek lisans eğitimi yapmakta olan bir yardımcı eğitmen ile siyasal bilgiler ve kamu yönetimi lisans mezunu bir yardımcı eğitmen destek olmuştur.

Uygulayıcı araştırmacılar 3-31 Ağustos 2023 tarihleri arasında, mevsimlik tarım işçisi aile çocuklarının bulunduğu ve çeşitli eğitimler aldıkları okulda tam zamanlı olarak bulunmuş, zaman zaman onların oyunlarına katılmış ve onlarla yemek yiyerek etkileşim kurmuşlardır. Böylece araştırmacılar etkin katılımcı gözlemci rolünde de bulunmuşlardır. Bunun dışında araştırmacılar dört hafta boyunca haftada 6 saat bizzat çocukların derslerine girerek geliştirmiş oldukları eğitim içeriğini çeşitli etkinlikler dâhilinde uygulamışlardır.

Verilerin Toplanması

Araştırmanın verileri, yarı yapılandırılmış görüşme, odak grup görüşmeleri, gözlemler, yardımcı eğitmen anekdot defterleri, araştırmacı günlükleri, videolar ve ses kayıtları aracılığıyla toplanmıştır.

Araştırmada nicel yöntemler kullanılmakla birlikte nitel yöntemlere daha fazla başvurulmuştur. Araştırmada veriler katılımcı gözlem ve görüşme yöntemleri ile toplanmıştır. Dört aşamalı olarak gerçekleşen araştırmada ilk aşamada çocuklara atölye çalışmalarının başında hiçbir eğitim verilmeden 20 soruluk bir anket uygulanmıştır. Sorulan sorulara örnekler aşağıda verilmiştir;

- Okulda verilen kararlara katılmak için ne yapman gerektiğini bildiğini düşünüyor musun?
- Yaşadığın yerle ilgili kararlar katılman gerektiğini düşünüyor musun?
- KDK Çocuk hakkında bilgi sahibi olduğunu düşünüyor musun?
- Çocuk derneklerinin olmasını faydalı bulur musun?

Bu sürecin ardından çocuk hakları, çocuğun katılım hakkı ve katılım hakkının işletilebileceği mekanizmalar ile ilgili üç hafta boyunca toplamda 18 saatlik bir eğitim programı uygulanmıştır. Eğitim sonunda hem başta uygulanan anket tekrarlanmış hem de yarı-yapılandırılmış görüşme formu ile çocuklardan derinlemesine bilgi alınmıştır. Sorulan sorular;

- Okulda değiştirmek istediğin ya da memnun olmadığın bir durum olduğunda hangi şekilde davranmayı tercih edersin?
- Yaşadığın yerde, seni etkileyen konularda söz hakkını kullanmak için ne şekilde davranmayı tercih edersin?
- Bir çocuk derneğine üye olmak fikri sana nasıl geliyor?

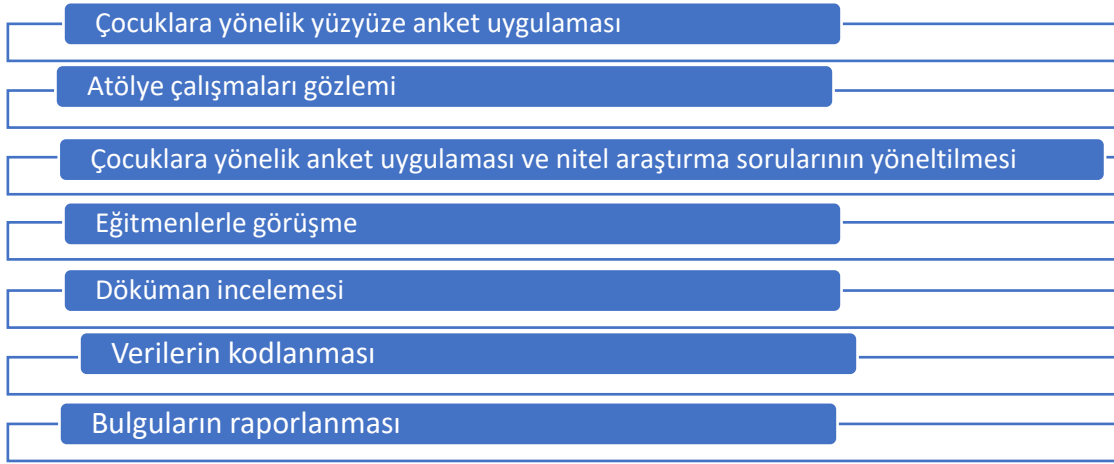
Bunun yanında eğitimci olarak yer alan 3 eğitimle de çocukların performanslarındaki değişim ile ilgili yapılandırılmamış görüşmeler yapılmış ve ayrıca eğitimin yapıldığı atölye çalışmaları boyunca çocukların ifadeleri, performansları gözlemlenmiştir. Görüşmeler, sadece gönüllülerle yapılmış olup bu görüşmelerden her biri ortalama 20 dakika sürmüştür. Böylece, çocuklarla 25 ön görüşme, 16 değerlendirme görüşmesi; eğitimle de 3 değerlendirme görüşmesi yapılmış olup, gözlemler de 18 saat sürmüştür. Araştırmada veriler, araştırmacıların yanı sıra çocuklar tarafından da toplanmıştır. Görüşmeler, her ne kadar araştırmacılar tarafından yapılmaya başlanmışsa da özellikle eğitim sonunda, bazı çocukların soruları kendilerine arkadaşlarının yöneltmeleri halinde kendilerini daha iyi ifade edeceklerini belirtmeleri üzerine, bazı çocukların da araştırmayı yürütme konusunda istekli olmaları nedeniyle, çocukların araştırma sürecine dahil edilmeleri uygun bulunmuştur. Böylesi bir isteğin çocuklardan gelmesi “çocukların aktifliğine, öznelliğine ve yapabilirliklerine” inanan araştırmacılar tarafından heyecanla karşılanmıştır.

Verilerin Çözümlemesi

Bu araştırmada, verilerin analizi için içerik analiz yaklaşımı tercih edilmiştir. Robson (2015) içerik analizinin aşamalarını, veri ile tanışmak, ilk kodları üretmek, temaları belirlemek, tematik ağlar oluşturmak, bütünleştirme ve yorumlama olarak ifade etmektedir. Bu araştırmada da "uygulama öncesi ve uygulama sonrası toplanan veriler, oluşturulan betimsel analiz çerçevesi dahilinde tematik olarak kodlanarak yorumlanmıştır. Araştırma bulguları, araştırma soruları ve literatür taraması esas alınarak oluşturulan temalar halinde beş temel başlık altında sunulmuştur.

Araştırma süreci Şekil 1’de gösterilmiştir.

Şekil 1: Araştırma Süreci

Araştırmanın İnanırlılığı

Araştırmada inandırıcılığı sağlayabilmek için uygulayıcı araştırmacılar 3 -31 Ağustos tarihleri arasında yaklaşık dört hafta boyunca araştırma ortamında bulunmuşlardır. Araştırmanın uygulama sürecinde gerçekleştirilen tüm etkinlikler ve görüşmeler video, ses kaydı ve fotoğraflar ile kayıt altına alınmıştır. Uygulama süreci sonunda toplanan verilerin analizinde temaların ve kodların belirlenmesinde iki uzmanın görüşüne başvurulmuştur. Bunun yanında, araştırma süresince elde edilen verilerden doğrudan alıntılar vermek suretiyle örnekler sunulmuştur. Tutarlılığın sağlanması için de veriler araştırmacılar tarafından farklı zamanlarda iki defa kodlanarak kodlayıcılar arasında ve kodlamalar arasında uyum sağlanması amaçlanmıştır.

Araştırmada Alınan Etik Önlemler

Bu araştırma sürecinde, Giresun Üniversitesi Etik Kurulu 12 .07. 2023 tarihli ve 07/GD -2 sayılı Etik Kurul Kararı ve araştırmanın gerçekleştirildiği Ordu ili Perşembe Kaymakamlığı'ndan resmi izinler alınmıştır. Uygulamalarda yer alan öğretmenler, öğrenciler ve öğrenci velileri, araştırmanın amacı ve kapsamı hakkında bilgilendirilmiş ve bu süreçte video ve ses kaydı yapılmasına ilişkin katılımcıların onayı alınmıştır. Katılımcılar, gönüllü olarak araştırmada yer almışlardır.

Araştırmanın Kısıtlılıkları

Araştırmanın en önemli kısıtlılığı, çalışma grubundaki bazı çocukların “Türkçe” dilini bilmemeleri olmuştur. Çocukların büyük bir kısmı Kürtçe konuşulan illerden gelmiş ve okula devam etmemeleri nedeniyle Türkçe’ye hâkim olamamışlardır. Bu çocuklarla çevirmen yardımı ile iletişim kurulmuştur.

1. Yardımcı Eğitmen: Ders içeriğinde Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin bazı maddeleri (2. Madde Ayrım Gözetmeme İlkesi, 3. Madde Çocuğun Yüksek Yararı, 6. Madde Yaşama ve Gelişme Hakkı, 12. Madde Katılım Hakkı) ve eğitim hakkı ile ilgili bilgilendirmeler yapıldı. Bu maddeler anlatılırken çocukların ilgi ve odaklarını kaybetmemek, derse teşvik edebilmek için her maddenin anlatımından sonra oyun oynatıldı (Deve-Cüce, Gece-Gündüz, Şarkı söyleme), sohbet edildi ve bazı sorular sorulup cevap vermeleri istendi. Her maddenin anlatımından sonra çocuklardan bu maddeyle ilgili örnekler vermeleri istendi. Türkçe bilmeyen bir çocuğun ders işleyişini bozacak durumları olduğu gözlemlendi. Türkçe anlamadığını ifade ettiği için bazı durumlarda Kürtçe bilen Fatih öğretmenimizden yardım taleplerinde bulunuldu. (10.08.2023 tarihli araştırma günlüğü notu)

1. Yardımcı Eğitmen: Çocuklar etkinlikler sırasında bazı ufak sürtüşmeler yaşadılar. Fakat anlık müdahaleler sonucunda olaylar büyümedi hemen çözüldü. Bir çocuğun uyum problemleri olduğunu gözlemledik. Bazı çocuklar Türkçe bilmedikleri için kendilerini ifade etmekte zorlandılar. Yakınları, arkadaşları ve Arapça/Kürtçe gibi dilleri bilen öğretmenlerimizin yardımlarıyla iletişime geçmeye çalıştık (08.08.2023 tarihli araştırma günlüğü notu).

İkinci önemli kısıtlılık ise tarım işçiliğini gezici olarak yürüten ailelerin yer değiştirmesi nedeni ile çalışma grubundaki çocukların sayısının hasat döneminin sonuna doğru giderek düşmesi olmuştur. Bu nedenle 62 çocukla başlanan eğitimler, 21 çocukla sonlanmıştır.

2. Yardımcı Eğitmen: Bu sabah okula gittiğimizde birçok öğrenci bizi sevinçle karşıladı. Evi yakın olan öğrencileri almaya gittiğimizde sevdiğimiz öğrencilerden ve gerçekten de başarılı öğrencilerden olan çocukların taşındığını öğrendik. Yine bir başka ailenin çocuğunu da almaya

Bir Eylem Araştırması: Gezici Mevsimlik Tarım İşçisi Aile Çocuklarının Katılım Mekanizmalarını Tanıma Durumlarının Geliştirilmesi

gittiğimizde Onun da yarım saat kadar Bir süre sonra alandan ayrılacağını ve başka bir yere taşınacağını öğrendik. Sadece3 tane öğrenciyi alıp okula geldik (18.08.2023 tarihli araştırma günlüğü notu).

Bir başka kısıtlılık, grupta uzmanlar tarafından “hiperaktivite, dikkat eksikliği, mental gelişim geriliği ve sosyal davranış bozukluğu” gösteren çocukların görüşme ve eğitim ortamlarını sıkça bozmaları ve çocukların güvenliğini sağlamak amacıyla görüşmelere ara verilmesi olmuştur. Görüşmelerin oldukça gürültülü ortamlarda ve aralıklı olarak gerçekleştirilmek zorunda kalınması, veri toplama sürecini oldukça zorlaştıran bir unsur olmuştur.

1. Yardımcı Eğitmen: Ders içeriğinde Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin bazı maddeleri (2. Madde Ayrım Gözetmeme İlkesi, 3. Madde Çocuğun Yüksek Yararı, 6. Madde Yaşama ve Gelişme Hakkı, 12. Madde Katılım Hakkı) ve eğitim hakkı ile ilgili bilgilendirilmeler yapıldı. Bu maddeler anlatılırken çocukların ilgi ve odaklarını kaybetmemek, derse teşvik edebilmek için her maddenin anlatımından sonra oyun oynatıldı, sohbet edildi ve bazı sorular sorulup cevap vermeleri istendi. Her maddenin anlatımından sonra çocuklardan bu maddeyle ilgili örnekler vermeleri istendi. Bazı çocuklar ders işleyişinin de aksamasına neden oldular. Bu çocuklardan en çok ders işleyişini engelleyen kişinin O.B olduğu (sırayı hareket ettirdiği, ön ve arkasında bulunan kişileri rahatsız ettiği) gözlemlendi. Uyarı ve tenkitlerin (yer değiştirme, lavaboya gönderip yüzünü yıkamasının istenmesi, rehberlik öğretmenin dersine katılımının istenmesi, en ön sıraya alınması) ardından azda olsa derse ilgisi çekildi. Sorular soruldu, konuşturulması (kendini ifade etmesi) sağlandı (09.08.2023 tarihli araştırma günlüğü notu).

2. Yardımcı Eğitmen: ... iki tane öğrenci ciddi anlamda her hafta her ders sorun çıkarıyordu. Uslu durmalarını söylesek ve Neredeyse her şey denemiş olsak da öğrenciler bir şekilde yaramazlık yapıyorlar ve huzuru bozuyorlardı. Terlik fırlattı ve terlik boğazıma geldi... (21.08.2023 tarihli araştırma günlüğü notu).

Üzerinde önemle durulması gereken başka bir zorluk da çocukların önemli bir kısmının yılın sekiz ayı kadar süren gezici mevsimlik tarım işçiliği nedeni ile aileleri ile birlikte hareket etmek durumunda kalmaları ve bu durumun okullarından uzak kalmalarına yol açmasıdır. Bu durumda çocuklar öğrenme noktasında yoksunluk çekmektedirler. Çocukların çoğu buldukları sınıf düzeyinde sahip olmaları gereken bilgi ve becerilere sahip olamamış; akademik açıdan akranlarına oranla geri kalmışlardır.

Bulgular

Araştırma bulguları, araştırma soruları ve literatür taraması esas alınarak oluşturulan temalar halinde beş temel başlık altında sunulmuştur.

1. Okul Katılım Mekanizmalarını Tanıma ve Kullanma Durumuna İlişkin Bulgular

Eğitim öncesi görüşülen 25 çocuktan 12’si okul katılım mekanizmalarını bilmediğini; 11’i ise bildiğini belirtmiştir. Çocuklardan 15’i okul katılım mekanizmaları hakkında bilgi verilmediğini ifade etmiş; buna karşın 9 çocuk bu konuda bilgi verildiğini söylemiştir. Eğitim sonrası görüşülen 16 çocuktan 10’u okul katılım yapılarını bildiğini ifade etmiştir.

Bazı çocuklar, okulla ilgili şikâyet, sorun, fikir ya da istekleri olduğunda “müdüre ve öğretmenlere” gideceklerini söylemişlerdir. Eğitimler esnasında bunun birçok örneğini de sergilemişlerdir. Örneğin birkaç çocuk okul bahçesinde tehlikeli davranışlar içinde bulunurken, diğerleri bunu bildirmek için öğretmenler odasına gelmişlerdir. Böylece otorite olarak gördükleri kimseler ile iletişime geçmişler; böylece okul güvenliğine de katkıda bulunmuşlardır (Gözlem notları). Bir başka gün ise, fındık bahçesinde düşüp de hastaneye götürülmeyen kardeşleri hakkında kendi istekleri ile öğretmen olarak gördükleri proje çalışanlarına bilgi vermişler ve kardeşlerinin sağlık hizmetlerinden yararlanmalarını sağlamışlardır (Gözlem notları).

Bir çocuk da şikâyetlerini ve isteklerini iletmek için okul yönetimine dilekçe verebileceğini ifade etmiştir. Eğitim öncesi ve sonrasında okulda verilecek kararlara katılma isteğinin yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Eğitim öncesi görüşülen çocuklardan sadece 2 tanesi okulda verilecek kararlara katılmak istemediğini belirtirken, eğitim sonrası görüşülen çocukların hepsi bu kararlara ortak olmak istediklerini ifade etmişlerdir. Ancak bazı çocuklar, çoğunluk tarafından alınan kararların kendilerinin katılım hakkını engellediğini belirtmişlerdir.

O1: ..ben bir şeyler olsun dediğimde sınıf arkadaşlarım olmasın diyorlar...onların dedikleri oluyor.

Okulda alınan kararlara katılım açısından çocukların ‘düşüncelerini ifade edebilmeleri’ de çok önemli bir husustur. Nitekim diğer katılım mekanizmaları, ancak düşünce ile harekete geçirilebilir. Bu konuda hem eğitim öncesi hem de eğitim sonrası görüşülen çocukların büyük çoğunluğu olumlu görüş bildirmişlerdir. Bu sorunun yöneltildiği toplam 41 çocuktan sadece 9’u olumsuz görüş bildirmiş; 3 tanesi ise kısmen görüşlerini açıklayabildiğini ifade etmiştir. Hangi alanlarda görüşlerinin değerlendirilmesinin onlar için önemli olduğu sorusuna bir çocuk, “*her alanda görüşlerim dinlensin isterdim*”; başka bir çocuk da “*eğitim, bilim, teknoloji, kültür*

alanlarında fikirlerim değerlendirilsin” cümleleriyle karşılık vermişlerdir. Bu ifadeler, çocuklar için düşünce ve fikirlerini açıklamak kadar bu düşünce ve fikirlerin karşılık bulmasının da ne kadar önemli olduğunu gösterirken; aynı zamanda başka önemli bir konuya, çocukların ulusal politikaları da kapsayacak ölçüde her alanda söz sahibi olmak istemelerine işaret etmektedir.

2. Yerel Katılım Mekanizmalarını Tanıma ve Kullanma Durumuna İlişkin Bulgular

Eğitim öncesi görüşülen 25 çocuktan 19’u yaşadıkları yerde kararlara katılımlarını sağlayacak yapıları bilmediklerini ifade etmiştir. Görüşülen 25 çocuktan hiçbirisi Çocuk Meclisi ve Çocuk Hakları İl Komitelerini duymadığını söylemiştir. Çocuklardan 14’ü yaşadıkları yerdeki belediyenin yerini bilmediğini; fakat eğitim sonrası görüşülen 16 çocuktan 10’u yerel katılım mekanizmalarını bildiğini açıklamıştır. Bunun gibi 10 çocuk, Çocuk Meclisi’ni; 9 çocuk, Çocuk Hakları İl Komitesini tanıdıklarını ifade etmişlerdir. Görüşülen çocuklardan yalnızca 3’ü belediye ile iletişime geçtiğini söylemiş; fakat bu görüşmenin nedenini açıklamamıştır.

Eğitim öncesi çocukların büyük çoğunluğu (22’si) sorunları ile ilgili olarak belediye ile iletişim kurabilmeyi istediklerini belirtmişlerdir. Eğitim sonrasında ise bir çocuk dışında bütün çocuklar Çocuk Meclisi’ne üye olmak istediklerini ifade etmişlerdir. Eğitim sonunda, her ne kadar yerel katılım mekanizmalarının bilinirliği konusunda çocuklarda bir iyileşme gözlemlenmişse de, eğitimin planlandığı gibi gitmemesi ve yaşanan bazı aksaklıklar beklenen gelişmenin olmasını engellemiştir. Eğitim sırasında Ordu ilinin Çocuk Hakları İl Komitesi üyeleri ve yetişkin temsilcisi çocuklarla buluşmaya davet edilmiş ise de görevlilerin izinde olması ve bürokratik işleyiş nedeni ile bu etkinlik gerçekleştirilememiştir. Ordu Belediyesi bünyesinde 2019 yılında açıldığı basında yer alan Ordu Büyükşehir Belediyesi Çocuk Meclisi ise fiilen uygulamaya konulmamıştır. Dolayısıyla bu yapının da çocuklara somut olarak tanıtılması mümkün olmamıştır.

Çocukların bir yerel katılım mekanizması olan çocuk meclisini tanımamaları araştırmacılar tarafından pek şaşırtıcı olmamıştır. Nitekim Öktem ve arkadaşlarının (2020: 240-241) İstanbul Kağıthane Çocuk meclisi örneğinde yaptıkları araştırmada da ne çocuk meclisinin üyeleri ne de çevrede yaşayan çocuklar çocuk meclisinin ne olduğu ve ne iş yaptığı konusunda bilgi sahibi idiler.

Literatür taramasında ortaya konulan isteklerden farklı olarak bu çalışma kapsamında mülakat yapılan çocuklar, “çocuk meclisi nedir?” soruna verdikleri cevaplarda meclisin tam olarak neyi ifade ettiğini bilmedikleri görülmüştür. Kağıthane ilçesinde rastgele yapılan mülakat çalışmasında çocukların çocuk meclislerinin varlığı ile ilgili bilgi sahibi olmadıklarını

söyleyebiliriz. Çocuk meclisi ile ilgili sorulan sorulardan çocuk meclisinin içeriği ile ilgili de bilgi sahibi olmadıkları görülmüştür.

Çocukların yerel katılım mekanizmalarını tanımamasının, eğitimle dahi olsa bu konuda çok fazla gelişme sağlanamamasının bir başka nedeninin, bu yapıların işleyişi ve oluşumu ile ilgili yaşanan sorunların yaşanmasıdır, denilebilir. Nitekim, daha önce aralarında bu makalenin yazarlarının da bulunduğu araştırmalar, Türkiye’de Çocuk Meclislerinin çocuk katılımı konusunda çok etkili olmadıklarını, yalnızca sembolik faaliyetler içinde bulduklarını ortaya koymuştur (Alacadağlı, 2018; Erbay, 2012-2013; Değirmencioğlu, 2010). Diğer yandan bu tür yapıların çekici, konuşkan orta sınıf aile çocuklarını merkeze alacak şekilde tasarlandığı; yaş, sınıf, cinsiyet ve yetenek(sizlik)le çocukları dışlama kalıplarını yeniden üretme eğiliminde olduğu (White, Choudhury, 2007) yönündeki eleştirilerdeki haklılık payının, bu yapıların benimsenmemesine sebep olduğunu söylemek de mümkün olabilir. Nitekim hem eğitim öncesi hem eğitim sonrası görüşülen çocukların hiçbiri çocuk meclislerine üye değildirler.

3. Ulusal Katılım Mekanizmalarını Tanıma ve Kullanma Durumuna İlişkin Bulgular

Eğitim öncesi görüşülen çocuklardan sadece bir tanesi KDK Çocuk uygulamasını duymuştur. Eğitim sonrası görüşülen 16 çocuktan 14’ü KDK Çocuk uygulamasını bildiklerini ifade etmişlerdir. Bazıları da şikâyetlerini Kamu Denetçiliği Kurumu’na iletebileceklerini belirtmişlerdir.

O2: Benim bir şikâyetim olsa Kamu Denetçiliğine giderim.

2. Yardımcı Eğitimci: Özellikle KDK’yı anlattıktan sonra büyük bir çoğunluk sürekli olası bir durumda KDK’ya başvuracağını söylüyorlar. Çocuklardan özellikle son günlerde “babamı alr muhtarlığa veya belediyeye giderim, oradan bir sonuç alamazsam KDK’ya başvururum” gibi söylemler duyuyorum.

Görüşmeler ve gözlemler Kamu Denetçiliği Kurumu’nun çocuklar arasında bilinirliğinin eğitim sonrasında belirgin bir şekilde arttığını göstermiştir. Bu konudaki iyileşmenin en önemli sebebi 24. 08. 2023 tarihinde KDK uzmanları ile çocukların buluşmasını sağlayan çevrimiçi görüşme olmuştur. Bu görüşmede KDK uzmanı çocuklarla 30 dakikalık bir sohbet gerçekleştirmiş; çocuklar da hem soru sorma, hem uzman tarafından kendilerine yöneltilen sorunları yanıtlamada, hem de KDK çocuk hakkında eleştirilerini dile getirmede çok başarılı olmuşlardır. Bu görüşmede çocukların KDK çocuk sayfasına ulaşmanın ne denli zor olduğunu dile getirmeleri, Kamu Denetçiliği Kurumu uzmanlarının onları sık sık okullarda ziyaret edip kendilerini tanıtmalarını önermeleri, KDK’nın çocukların kolaylıkla ulaşabilmesini

Bir Eylem Araştırması: Gezici Mevsimlik Tarım İşçisi Aile Çocuklarının Katılım Mekanizmalarını Tanıma Durumlarının Geliştirilmesi

sağlayan bir telefon hattına sahip olması gerektiğini ifade etmeleri, eğitmen ve araştırmacılar açısından oldukça heyecan verici olmuştur.

1. Yardımcı Eğitmen: KDK Çocuk ile görüşme sırasında üstün bir performans sergileyen çocuklarımız bizleri gururlandırdı. Sorulan tüm sorulara cevap vererek kurum yetkililerinden taleplerde bulundular. Kurum yetkilileri çocuklarımızın bu çağrılarını dikkate alacaklarını ve çocukların oldukça iyi bir biçimde tüm haklarını bildiklerini ifade ettiler. Emeğimizin karşılığını aldığımızı gördüğümde oldukça duygulandım ve bazı duygusal anlar yaşandı. Mutluluk gözyaşları içinde tüm çocuklarımıza sarıldım (24.08.2023 tarihli araştırma günlüğü notu).

Çocukların KDK ile yaşamış oldukları deneyim, KDK'nın onlara sorunlarını çözeceği konusunda güven vermiştir. Bu deneyimin 'ilişkisel' olma özelliği de KDK'nın çocuklar tarafından benimsenmesini sağlayan başka bir faktördür. Bu görüşmede KDK uzmanı, çocuklarla oldukça canlı ve heyecanlı bir ilişki kurmuş ve uzman, kendisinin böyle özellikli bir grup tarafından ilk defa bir görüşme gerçekleştirdiğini söylemiştir. Ülkenin sosyo-ekonomik açıdan olumsuz koşullara sahip illerinden gelen, ekonomik ve sosyal açıdan marjinal olduğu kabul edilen bir toplumsal kesimin çocukları KDK uzmanının şimdiye kadarki deneyimlerinin çok dışındadır. Her iki tarafın heyecanlı ve aktif olması, birbirlerine yeni bilgiler sağlaması, çocukların sadece bilgi alan değil, bilgi veren ve hatta bilgi inşa eden bir konumda olması çocukların KDK'yı iyice benimsemesine olanak vermiştir.

4. Sivil Toplum Mekanizmalarını Tanıma ve Kullanma Durumuna İlişkin Bulgular

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde yer alan "taraf devletler, çocuğun dernek kurma ve barış içinde toplanma özgürlüklerine ilişkin haklarını kabul ederler" şeklindeki ifadeler, devletleri çocukların toplanma, dernek ve kulüp kurma hakkını düzenlemekle yükümlü tutmuştur. Türkiye'de de çocukların toplanma ve dernek kurma özgürlükleri 5253 Sayılı Dernekler Kanunu ile düzenlenmiştir. Kanun'un 3. Maddesi'ne göre "*On beş yaşını bitiren ayırt etme gücüne sahip küçükler; toplumsal, ruhsal, ahlaki, bedensel ve zihinsel yetenekleri ile spor, eğitim ve öğretim haklarını, sosyal ve kültürel varlıklarını, aile yapısını ve özel yaşantılarını korumak ve geliştirmek amacıyla yasal temsilcilerinin yazılı izni ile çocuk dernekleri kurabilir veya kurulmuş çocuk derneklerine üye olabilirler. On iki yaşını bitiren küçükler yasal temsilcilerinin izni ile çocuk derneklerine üye olabilirler ancak yönetim ve denetim kurullarında görev alamazlar.*"

Eğitim sonrasında, çocukların da belirli bir yaştan sonra dernek kurabilecekleri ve derneklere üye olabilecekleri açıklanmıştır. Ülkede çocuklar tarafından kurulan derneklerin

örnekleri tanıtılmıştır. Yapılan görüşmelerde de çocukların bu tür derneklere ilgi duydukları gözlemlenmiştir. Ancak çocuklar kendi kişisel yararları yanında toplum yararına da dernek kurmak istemişlerdir. Hangi amaçlarla dernek kurmak istedikleri sorulduğunda verdikleri yanıtlar şunlardır;

03: Eşya dağıtmak için.

04: Çocuklar gülsün diye... İnsanlara fayda sağlayacak ve mutlu olmalarını sağlamaya çalışmak istediğim için...İnsanların yüreğine dokunmak.

Çocukların kendi haklarını savunmaktan ziyade toplumsal fayda üretmek için dernek kurmak istemeleri ilgi çekicidir. Bu durum, çocukların kendilerini bir birey olarak değerli görüp görmedikleri düşüncesini akıllara getirmiştir. Çocukların anlattıklarına göre, kalabalık aile içerisinde kendilerine ayrılmış özel alanların olmadığı, terk edilme, ihmal, ev içi ve ekonomik sorumlulukları üstlenme öyküleri sıkça yer almaktadır.

1.Yardımcı Eğitimci: Gün içerisinde dün konuştuğum öğrenci ile görüşme sağladım. Zeynep, anne ve babası ile birlikte babasının ailesinin evinde çok kalabalık bir şekilde yaşadıklarını ifade etti. Zeynep evde ders çalışmadığını, kendisine ait bir masasının ve sandalyesinin dahi olmadığını ifade etti. Anne ve babası ile birlikte bir odada kaldıklarını ifade etti. Evde olduğu vakitlerde diğer aile fertlerinin Zeynep'ten ev temizliği ve yemek gibi konularda yardımcı olmasını beklediklerini söyledi. Ev içerisinde derslerine odaklanamadığını söyledi. Annesinin belediyeden Zeynep için masa ve sandalye gibi eksikleri için yardım talebinde bulunacağını; fakat bu destek sağlansa bile evde ders çalışma ortamına uygun bir alanın oluşmayacağını ifade etti. (22.08.2023 tarihli araştırma günlüğü notu).

Sonuç

Bu araştırma, mevsimlik tarım işçisi çocukların katılım mekanizmaları hakkındaki durumlarını belirlemeyi ve çocuk hakları ile katılım mekanizmaları konusunda verilecek eğitim programının bu konudaki yeteneklerini nasıl etkilediğini araştırmayı amaçlamıştır. Araştırma, eğitim öncesinde çocukların genel olarak eğitim programından önce hem okul hem de yerel ve ulusal katılım mekanizmaları konusunda sınırlı bilgiye sahip olduklarını göstermektedir.

Bu durumla ilişkili olarak, çocukların okul ile ilgili konularda katılımları sınırlı olsa da, yerel ve ulusal ölçekteki katılıma göre daha iyi durumdadır. Çocuklar, okula ilişkin şikâyetlerini veya sorunlarını öğretmenlere ve müdürlere iletmeyi düşündüklerini ifade etmişlerdir. Bu durum, çocukların öğretmenleri ve müdürleri sorunlarını çözmelerine yardımcı olabilecek yetkililer olarak gördüklerini göstermektedir. Uygulama esnasında ise çocuklar okul ortamındaki sorunları çözme girişiminde bulunma ve arabuluculuk yapma yeteneklerini

Bir Eylem Araştırması: Gezici Mevsimlik Tarım İşçisi Aile Çocuklarının Katılım Mekanizmalarını Tanıma Durumlarının Geliştirilmesi

sergilemişlerdir. Araştırma, eğitim programından sonra çocukların bilgilerinde bir iyileşme olduğu görülürken, çocukların katılım haklarını anlama ve kullanma konusundaki farkındalıklarının arttığını ve bu konuda daha aktif olma isteği taşıdıklarını göstermiştir.

Bu araştırma, çocuk hakları ve katılım mekanizmalarına odaklanan eğitim programlarının önemini ortaya çıkarmıştır. Bu tür programlar, çocuklara katılım haklarını daha iyi anlama ve katılım süreçlerine dâhil olma konusunda bilgi ve beceri kazandırabilir. Bu nedenle, çocukların hem okul hem de yerel ve ulusal ölçekte aktif katılımlarını sağlamak için kapsamlı program ve politikalar ihtiyaç vardır. Bu bakımdan özellikle, Kamu Denetçiliği Kurumu'nun yapacağı çalışmalar büyük önem taşımaktadır. Bilinmektedir ki, hemen her ilde Çocuk Hakları İl Komiteleri vardır. Ayrıca birçok belediye bünyesinde de Çocuk Meclisleri bulunmaktadır. Bu oluşumlar çocuk hakları farkındalığı konusunda çalışmalar yürütmektedir. Bu yapılarda kapsayıcılık ve çeşitlilik önemlidir. Bu nedenle çocuklar Çocuk Hakları İl Komiteleri ve Çocuk Meclislerine daha kolay ulaşabilmektedirler. Ne var ki bunların sorun çözmeye çok fazla katkıları bulunmaktadır. Bu konuda Kamu Denetçiliği Kurumu'nun daha yetkili olduğu aşikardır. Fakat bu araştırma sürecinde yapılan gözlemler Kamu Denetçiliği Kurumu'nun, ekonomik ve kültürel koşullar nedeni ile eğitim sistemine yeterince ulaşamayan bu tür çocuklarla özel ve yoğun bir şekilde etkileşime girmesi gerektiğini göstermektedir.

Yazar Katkıları: Bu çalışmada yer alan metnin tamamı iki yazarın ortak ve eşit katkıları sonucunda oluşturulmuştur.

Çıkar Beyanı: Yazarlar arasında çıkar çatışması bulunmamaktadır. Tüm yazarlar işbirliği içerisinde bu çalışmayı hazırlamıştır.

Kaynaklar

Akyazı İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü. (n.d.). Tarım çocukları eğitim projesi. Erişim adresi: <http://egitim.akyazi.meb.gov.tr/www/tarim-cocuklari-egitim-projesi/icerik/282>.

Alacadağlı, E. (2018). *Çocukların katılım hakları ve yerel yönetimler; İstanbul Büyükşehir, Maltepe ve Büyükçekmece Belediyeleri uygulamaları*. A. Acaravcı (Ed.), Sosyal ve beşeri bilimlere dair araştırma örnekleri içinde (s. 449-464), İstanbul: Nobel Yayın Dağıtım.

Altınışık, U. H. (2022). Çocuk meclisi. Çocuk Hakları Sözlüğü. <https://cocukhaklarisozlugu.com/index.php?SK=25&gonderiId=1>.

Coghlan, D. & Brannick, T. (2014). *Doing action research in your own organization* (4th ed.). London: Sage Publications.

Değirmencioglu, S. (2010). Tersten katılım: katılım hakkı üzerine bir değerlendirme. (H. Acar, İ. Çoban (Ed.) Türkiye'de Çocuk Hakları. Ankara: Maya Akademi Yayıncılık.

Elliot, J. (1991), *Action research for educational change*. Buckingham: Open University Press.

Erbay, D. (2013). Tarım işçisi çocuklar üzerine bir araştırma. *International Journal of Social Science*, 6(2), 191-210.

Erbay, E. (2012). Türkiye’de çocuk haklarını tanıtmaya, yaygınlaştırma ve izlemeye yönelik uygulamaların eleştirel analizi ve bir model önerisi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 23 (2), 47-74.

Erbay, E. (2013). Çocukların katılım hakkı üzerine bir Türkiye değerlendirmesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 38-54.

Glanz, J. (1999). A primer on action research for the school administrators. The Clearing House, May-June, 301 -304.

Gülçubuk, B. (2012). Tarım çocukları üzerine bir inceleme. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(2), 77-96.

Kamu Denetçiliği Kurumu, 2014 Yıllık Raporu, Ankara.

Lordoğlu, K., & Etiler, N. (2014). Impact of seasonal labor on education: a case of seasonal agricultural workers’ children in the menderes district. *European Journal of Education Studies*, 1(3), 68-83.

Lordoğlu, K., Etiler, N., Fidan, D., & Akça, G. (2014). Seasonal Agricultural Workers’ Children in Turkey: A Review. *Journal of Geography and Regional Planning*, 7(2), 37-50.

Öktem, M. K., Akpınar, İ. E. & Küçük, H. (2020). Yerel yönetimlerde çocuk katılımı: Kâğıthane Çocuk Meclisi Örneği. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 8 (1), 218-248, DOI: 10.14782/marmarasbd.712937.

Önen, S. M., Ergüzel, E. (2021) İskandinavya çocuk ombudsmanlığı sistemi ve Türkiye’ye uygulanabilirliği. *Ombudsman Akademik*, 7, 33-65.

Robson, C. (2015). *Bilimsel araştırma yöntemleri: Gerçek dünya araştırması* Ş. Çınkır ve N. Demirkasımoğlu, (Çev. Ed.). Ankara: Anı Yayıncılık.

Swann, C. (2002). Action research and the practice of design. *Massachusetts Institute of Technology Design Issues*, 18(1), 49-61.

Tarım ve Ormancılık Bakanlığı (2019). Türkiye Fındık Raporu 2019. Erişim adresi: <https://www.tarimorman.gov.tr/SitePages/T%C3%BCrkiye%20F%C4%B1nd%C4%B1k%20Raporu%202019.aspx>

TBMM (Türkiye Büyük Millet Meclisi). (2015). Tarım ve Köy İşleri Komisyonu Raporu: Günümüz Koşullarında Türkiye’de Zorunlu İşçilik ve Sosyal Hizmetlerin Genç Tarım İşçilerine Uygulanabilirliği. Erişim adresi: <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem25/yil01/ss495.pdf>.

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu). (2020). Çocuk İşgücü ve Sokağa Çıkma Anketi Sonuçları, 2019. Erişim adresi: http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1020.

Uluslararası Çocuk Merkezi. (2018). Tarım İşçisi Çocuklarının Durumu Araştırması. <https://genchayat.org/cocuk-isciligini-onleme/>.

White, SC & Choudhury, SA. (2007). The politics of child participation in international development: the dilemma of agency, *European Journal of Development Research*, vol. 19, no. 4, pp. 529-50. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1080/09578810701667508>.

Bir Eylem Araştırması: Gezici Mevsimlik Tarım İşçisi Aile Çocuklarının Katılım Mekanizmalarını Tanıma Durumlarının Geliştirilmesi

---

Zuber-Skerritt, O. (1992). *Action research in higher education – examples and reflections* (1st ed.). London: Kogan Page Limited.